

रक सम्मुक्ति गी जाए
सम्बन्ध मजूद है।

बैहमे गी पिया
मुका समाज ने
प बी उस्सरे न
गुजरो तां निन
र हट्टी दे बाह
र बनों गेदिया
वा निकलो हर
च फुके जारे
रखान आहल
भीदे न। बय

लांक ग्राए-
डे आस्ते
घाएं करने
वा ए, पर

रदा ए।

गं जहों

- (iii) एह सम्भवति मधियां पुराने लोक-विश्वासें दो धरती यमं बोधने ते राह-रोतें दियां सीरं सोकत करदी ए।
(iv) डोगरा लोके दे समाजी पछेतरेपनै दा मूक्ख कारण इ'५ अवधि अभे लोक-विश्वास न, कोजे जेहडा समाज जिन्ना या वैद्यक दे कलाके च जकडोए दा होग उसी ढनी गी यती असावे शोशन दा शकार बनाया जाई सकग।

दुग्गर च परंपरावादी मनुकडी-जीवन दे हर अंगे पर सक्खर लोक-विश्वास दा प्रचलन दिक्खेआ जंदा ए। पर जेहडे वर्ग रखाना जीवन कने जुहे दे चुन्ने कने सरबंधत लोक-विश्वासे गी इ'८ वर्गे च रक्खेआ जाई सकण ए।

1. रुटी चौका 2. सप्प-कीड़ा ते नाग
3. करन-करन/ ओपरा 4. लोक-चिकित्सा कारियां
5. राही-बाही 6. धार्मक आस्था/ध्यार बगैर
7. स्नान-दान 8. सूतक-मूतक
9. मूनन 10. ब्याह आदि

इ'८ वर्गे च अस इत्यें किश इक दी झलक मातर पेश करन जा करने अंतं जे सदिएं पुणी इस लोक-वार्ता अंग दी पन्छान होई सकै। इत्यें एह आकू जरूरी ए जे रसोई दी सफाई ते सुचम जनेह मरजादा कने जुहे दे लोक-विश्वासे गी रक्खिए बाकी दे अ'८-विश्वासे दे उन्मूलन ताई ढोगण समाव ने तरकशीलता दा इक अभियान चलाना चाही दा।

ठाकां-ऐसे कम्म जिमेंगो करने दी ठाक ए उ'८नेंगो ठाकां आखेआ बद ए। इ'८ च ऐसिएं लोक-मरजादे दा पालन कीता जंदा ए, जिं'८ दे मतावक किश कम्मे दे पालन ते परंपरा ब्यहर पर चलने मूजब मनुकडी जीवन सुखी रैह ए-ऐसा लोक-विश्वास प्रचलत ए। मतिएं ठाके दा निर्माण बैहमे दी अधर-भू८ पर होए दा ल'बदा ए। किश च जीवन च सरफे-किस आदि दी महा समझाई गेदी होंदी ए। ठाके थमां करने-जोग ते नेई करने जोग गल्ते दा फल चलदा ए। इत्यें किश ठाके दे उदाहरण इस चाल्ली न :

भगोहानो भेता दे ग्राएं च लोक बहले साबन दा नैन नमूप मिष्टन। बडले इसी खरीदने गी हट्टी पर नेई जाए। जेवर कोई खरोदार उठी आवै तो दकानदार उसी बेचदे नेई न। एह बडले गी ठाक ए। कुते मजबूरी च साबन दा नैन गी येई जा तो पहरे आते "कृपद धी" शब्द बरतेआ जंदा ए।

दिन ढलने पर बूहटे दी ढाहल, पतर, फल-सम्बो आदि जोहना पाप दा कर्म मिथेआ जंदा ए। मजबूरी च किश जोहना जो कुञ्जटन येई जा तो कुसै जागै कोला ब्रह्मा जंदा ए।

भगटा पर आटा बैरीय आनियै भांडे च पाने परैत, भांडे गी घ्ये दा टिकाता लाया जंदा ए तां जे नाज-देवता दी बरकत रैहै।

बिजन मूल्ल तारे दे कुसै कोला लून, तेल जां साबन नेई लैना चाही दा। मुफ्ते च तेल लैने पर दूए दे कूरे ग्रैह अपने पर आई येई न, ऐसा बैहम प्रचलत ए। कुसै कोला मुफ्त च लून लैने करी लून-हरामी खुआने दा खतरा रैहडा ए। इसी चाल्ली साबन लैने कने दूए दी मंल अपने पर उठो आदो ए, त अपने पुने गो खांगा लगान जंदा ए।

बाहर नाएं बारे ठाकां-परानियां चलदियां आवा करदियां रुदियां गै ठाके द रूप धारण करी लैदिया न। जम्मू दे लाके च किश धाहरै दे नांड नेई लैने दी ठाक चलदी आवा करदी ए। किश नगरे दे बडले नैं नेई लैने दी पितै नूब बक्खो-बक्ख मनगरे गी उ'८ दी कुसै खासीक गी अधार बनाई उ'८ चिकेत कीता जंदा ए। जि'८-

बम् - मंदरे आहला शैहर

सांवा - छीटे आहला शैहर

अखनूर - दरेआ आहला शैहर

पठानकोट-रेल आहला शैहर, आदि

जि'८ नगरे जां ग्राएं-कसबे दे नाएं कने राम, कृष्ण आदि देवते दे नांड तादे न-लोकमानस उ'८ दे नांड बडले बोलने च कोई उजर नेई मिथदा, जि'८

रसोई व
बैलर-ती
इन्हे
तिरंगा
जंदा।
दी गो
धोर
बहक
गुब

क
कु

रामनगर, रामबन, रामगढ़ कृष्णपुर आदि। रामबन दा पराना ना अमवत
जनू इसदा नां बहले नेहै लैन दी ताक ही। फौं महाराजा गुलाम सिंह दे
च एहसा नां रामबन बदलेआ गेआ तां जे बर्जना झुझी सके।

रिश्ते च खास बहड़े दे नां लैने दियां ठाकां : -

सीहरा, जेठ जां रिश्ते च कुसै बहड़े सदस्य, खासकरी नर सदस्य दा च
बूहां-लाडियां नेहै लैदियां। जेकर उस सदस्य दा नां लैना होए जां उसद्य माल
दस्सना होए तां जनानियां उसदा नां बदली लैदियां न। तिथां:-

1. चूहा राम - छत्ती आहले जां झुझी आहले।

2. शेक राम बदलू राम - गर्वने आहले।

3. ऐसे नाएं दा चर्ग जेहरे च बलदेव, बलराम, बल्लू, बिल्ला, बल्ले
आदि नां औंदे न-इंदे सारे नाएं आहलें आस्तै "मीसां" शब्द बरतिये कम्ह
चलाई लैता जंदा ऐ। बल (बलदेव, बलराम, बल्लो) गी बिल्ली दा पक्षेद
मिथियै गी "मीसां" दा रूप दिता जंदा ऐ। मीसां बिल्ली दा पर्याय दे ते
रह चूहा दीर च नट नवरात्र दे। रह रह जनवत्ताप (Reduciuant) 64
करदा शब्द जनानिएं गी झुझिएं दा नभान कराईये उंदी मरजाद दा पालन
करदा ऐ।

इससे चाल्ली लोक-संस्कृति च मतिएं झुझिएं ते ठाके दा प्रचलन ऐ। इंध
खास खेतर इंने कों च बंडोए दा ऐ-

1. खाने-लाने दियां झुझियां

2. पकाने-खाने दा सुखम

3. खुंबे-खेतरे दी चंगी फसल

4. माल-बच्चे दी नरोगता

5. बाल-बच्चे दा सुख-सम्होद; आदि

ठाके दा प्रचलन जि भैं बैहमें दी अधार-भूमि पर होंदा ऐ, उंधे च लोक-
मानस दे कुसै पराने तर्जे दी झलक होई सकदी ऐ। फलाने कम्हे दा फलाना

416

(उंच मादा) नवीजा निकलेआ। एह नक्सान हेने आहला हा जो फलया
लाल देव बदां वां द्वाग कबूल होने पर झुझी बनी जंदी ऐ। कने गै झुझी
रेहण दियां उकां ची बनी जंदियां न।

इंधे द जनक-तिने परश्वरे गी चिट्ठियां भारिया चेदिया हुंदिया, उंधे करे
कराए जे एह पैहले जरमे च बैहाज हे। एह जप-तप करादे हे। कलतुग औंने
लाल दुर्ग बांधी-तांधी अपनी झाणती कने सैल-पत्तर होई गे। इंधे पर देदियां
चिट्ठिया भारियां इंधे जनेक न।

लोक-मानस इंधे जनेह पिंडी घाट ते धारिए आहले पत्तरे गी पैर नि
हूला। उमदा विश्वास दे जे इंधे कने पैर लाने मूळब जां इंधे पर गंद मुळने
मूळ सज्जा पाप लगदा ऐ। इंधे-जनेह पत्तरे गी ओह, पूजने-जोग मनदा ऐ।
बलाचान लोक इस चाल्ली दे पत्तर अपने घर दे तौकडे च जां चूहटे हेठ
लाली ओडादे न। मतिएं थाहरे एह पत्तर मंदरे च शिव पिंडी कश जां मैहत्ते-
मलमिएं दिएं समाधिएं पर रक्खां दिते जंदे न। इस चाल्ली दे धारीदार पत्तर
"जनवत्ता" मंदर जम्मा दिटां बाहरली समारे पर ची मजबूत न।

किस बेतदार पत्तरे गी लोक-मानस पिछले जुर्गे दे सैल पत्तर होए दे नाग
नदा ऐ। इंधे गी बौलिलाएं, मंदरे ते समारों पर रक्खां दिता जंदा ऐ। लोक इनाम
करिए इंधे पर जल ढालदे ते फुल्ल चढांदे न।

बैहमें-विश्वासे दा घेरा-

बैहम मूल रूप च ऐसे लोक-विश्वास न तिंदा कोई बाजव विज्ञानक कारण
नि हुंदा। विज्ञानक सूझ दे सामने ओह बै-सिर-पैर दी ठर सेही होंद न। इंधे
बवाज दा कोई मुंद-सिरा नेहै होने मूळब गी इंधे गी अंधे लोक-विश्वास
मनेआ जंदा ऐ। इससे चाल्ली दा इक अ'ना-विश्वास एह ऐ जे सिद्ध कोते
गे खास मैतरे कने आग, बंदूक आदि गी बै-नेआ जाई सकदा ऐ। इत्रा गै
रेहै कुसै दे भाग ची बै-नेआ जाई सकदे न। आग बै-नेआ आहले मैतरे कने आग
बैं ते बलदी नेहै, जे बलदी ऐ तां उसदा सेक इना घट हुंदा ऐ जे उस पर
कने गिरै चाढी दी चीज ठीक पकदी ते गलदी नेहै। इससे विश्वास दे असै
हेठ व्याह, बांगा शुभ-कारजे च रुटी पकाने आहला बोटी/स्यान बैहाण अपने

417

। भावता हा जां पायदा
बनान्दा ऐ। इंडे धारणा
जंदी ऐ। कने मैं रुहि

देखो हुंदिया, उंडे बरि
मदे है। कलकुग औने
है मे। इंडे पर पेदिया

। पचरे गी पैर नि
इंडे चर गंद सुहने
नि-जोग मनदा ऐ।
च जां चूहटे हेठ
। कल जां मैहते—
दे धारीदार पचर
न।

चर होए दे नाग
ऐ। लोक स्नान

जानक कारण
हिने न। इंडे
क-विश्वास
सिद्ध कीते
ऐ। इत्रा गै
करे अग्न
। उस पर
दे असरै
ग अपने

रमाई शाही-इहानै आदि कश मैत्र पदिये डक रेखा चिक्को दिया
वीर-वीर दा कोई जानकार अग्नी गी चैखी नै देपे।

इसी चाल्ली मनेजा जंदा ऐ जे कुसे दे भाने दी बदौल गे चैख
किने करे रोकेजा जाई सकदा ऐ। अ'ने बैहमे दी अत ते एह १८५३
जदा ऐ— मैरें दे बल करे बदूके गी इ'यो ब'नेजा जंदा ऐ जे चैख
दी गोली गे नि चले। मनुक्की टोटके करे कुसे मत जो ठपकर च चै
धो अज्ञन दसीदा ऐ। इसी अ'ने विश्वासे मूँबव 16 दसंवर १९६२
बचाग लाके दे मुझी नां दे आदमी दे हत्यें कृष्ण नां दे जागती गी चैख
गुजाने पे-की जे चंदूका ने मैत्रे दा हुकम नै दा मनेजा।"

इस बांग साथत हुदा ऐ जे अ'ने-विश्वासे दा चेग बडा च्यापक ऐ—
करी जेहडे लाके नमी शिक्षा कोला दूर न ते चिल्हे अबे सङ्क ते चिल्हे
पुन्हों दी उत्तें अज्ञानता दा इस दौर इच बी छाहडा लेहा ऐ।

गाही-बाही बाई-

साडे लाके च सौन-भादरों म्हीने दा बडा भक्तव ऐ। चरमांगी दे १९५५
म्हीने च गही-बाही पर जिसदा दारोमदार ऐ ओह करसान कां अने चै
च गीने आहली फुंभों गी अमरत दियां कणियां मिथदा ऐ। वक्त पर चै
अैना जां खुऱ्झना करसानके जीवन च चेचा फक्क पांदा ऐ। "रितु-जम्ब रे
अनुसार साडे देसै च "हाड'" म्हीने दे मृगशिरा नखतरै च बरखा उतरे अैह
ऐ, पर कार-कजा जेकर एह गीका खुऱ्झो जा तां सारे त्राहि-त्राहि मचो कैह
ऐ।"

गाही-बाही दे कम्मी कने सरबंधत कम्मे कने केई बैहम-विश्वास, त्रुं
सङ्दियां ते अनुशठान जुडे दे न, जिंदे चा किश इस चाल्ली न-

- (i) देसी म्हीने दो पं'जे, स'त्ते, न'में, दस्से, इकिकाएं ते चौहबिएं ने
जयीन सुती दी हुदी ऐ। इ'भें दिने नमीं सिहाड़ निं लैना। इ'भें लिं
गी बोऽ बी नै राहेआ जंदा।

1. चंसोलाल कोहिस्तानी पदवाजा छायरी (English) पृ० - 264
2. विश्वास खजूरिया- दुन्नर दा लोक जीवन, पृ० 197

जिन्जे बारे गी चिनै ने भेठे अ'ल जाग अशुभ मनेजा जदा ने, द'ने
जारे गी बाही दा कम्म तुह करदे होई डल सेवा अ'ल मुह करिए,
इत्तल बाहन तुह नि करना चिस दिला जाने दे बैहम दी लाक
जाई गेटी ऐ। मसलन जेकर बदै जाने दी लाक ऐ, तो इत्तल डलदी
पडा मुह करिए जुगाडे जंदे ते बाही दा अरंभ चो चाहें कशा उस्त
भेता सिहाड़ करदे होई कोता जंदा। एह रक्कज सुंदरबनो मेला
प्रचलत ऐ।

लोक-बैहम-बाईसे गी ऐत्तवार नि बदूना। जेकर बहदो तं चिहाडो
पुन्हों जंदी। लोक-विश्वास ऐ जेकर चिहाडो गी पुस्त लग्नी जान तो बैह
लिंह नै रहे, कमजोर पैह जंदे न।

भू-प्रेत बाई-

(i) तोता पालने कने घै अंदर भू-प्रेत आदि कूर आतमां नै बहुदिया
कोजे तोते बडलै-तरकाले राम-राम रटदे न। इग्गर च मानसों तोता
पालने दा रक्कज ऐ कोजे एह तैले गल्लां करना ते राम-नाम बैलना
सिल्कडों लेवा ऐ।

(ii) जेकर कोई भूती जां भूतडू गी सिरे दे चाले थमां उपर चुक्को लै,
यनो उस कशा भुंज छहकाई देए तां भूत चर दिया ऐ-जेकित
मनोकामना दस्सो पूरी करदा ऐ।

बद-रुह-बाई-

लोक-विश्वास ऐ जे कर्दे-कदाले जंदू मनुक्का गी जिसलै आप-रमे चिल
कुसी चाह दे जिंदू च सरकंदा उम्मी जंदा ऐ उसलै उस मनुक्का कशा कोई
बदरुह लंघा करदी हुंदी ऐ। ओह इसै दे लाये जां छहोत मूँजब कंबो जंदा
ऐ - पर ओह जानदा नै जे ओह की कंबेआ ऐ। इक नमीं गल्ल इस लोक-
विश्वास च एह जुडी ऐ जे इस बद-रुह दे सरकंदा कहडे दा समां निश्चल
होए ऐ। इसी चाल्ली इ'ब्बी गल्ल प्रचलत ऐ जे कुसे देव आतमा दे लाये
म बी इसै चाल्ली सरकंदा उम्मरदा ऐ।

पितरे वारे-

- जिस गव्यक जंग जागते ने हत्या, काही जां मारे पर तं तुम्हे
हुए अंगे पर गोदना खांडाए था होइे उसदे हाथें पितरे गी पिंड-
नैर्व लगदा।
- मास-लहाब ल्याने-पोने आहले दे हत्या पितरे गी पिठ चूळे-
पुचदा।

एह दर्शि विश्वास डोगण छैदानें च प्रधानत न।

आपदा वारी चैहूय-

- सफानी च "बोदी आला तारा" (धूमकेतु) तं अै तं दुनिया च अै
चाल्ली दियो मस्तीबता अैदियां न। इसदी पुरिट आसते आकेज जां
ऐ जे सन् 1971 ई० च जम्मू दे गासी च एह बोदी-दार तार लंब
हा तां भारत-पाक युद्ध होअा बेहरे यूवव लक्खे लोके गी उच्चक
पेआ ते केइएं मस्तीबते चा गुजरना पेआ।
- इल्लें दा गां दे गासी पर फेणा पाना ते गांती कुर्ते दा रोना गां पर अैहै
आपदा दा सूचक होइदा ऐ।
- बिल्ली दा रस्ता कटूना, गां च फ'बी दा फिंडना बुरा मिथेआ जंदा;
जेहडा कम्म करन जारदे होओ, नेई होइदा। कोई मांटी खबर सुनचाई।
- कां दा उपर बिठूना माहा मन्नेआ जंदा। इसी मृत्यु दा जोग मिथेआ
जंदा। पैहले जिस आदमी पर कां बिट्ठी जंदा हा, उसदे सारे कष्टहे
कुसे होइले दर्जे दे आदमी गी देई दिते जंदे हे।

चंदरोह वारी- चूहे दी जाति दे इस जीवे गी करसान-मानस पिछले अर्मे
दा वैरी आखदा ऐ कोजे एह घरे दे अंदर-बाहर नेर कहडी-कहिडी ए करसाने
दा आसरमां ढाई दिदा ऐ। इसी नठाने गिते जेहडे उट-नट कीते जंदे न ठंडे
च सुच्चे पानिये च दुदध ते भिट्ठा रलाइए घरे चबकवां उसरी चत्तली नाह दिना
जंदा ऐ जि 'यां सप्प कोडे थमा बचाउ लेई मशहूर ऐ। बढलै मूळ-न्हेरे घरा दा

1. कुण्ठर दा जीवन-दर्तन (विश्वनाथ खड्गरिया); पृ-160

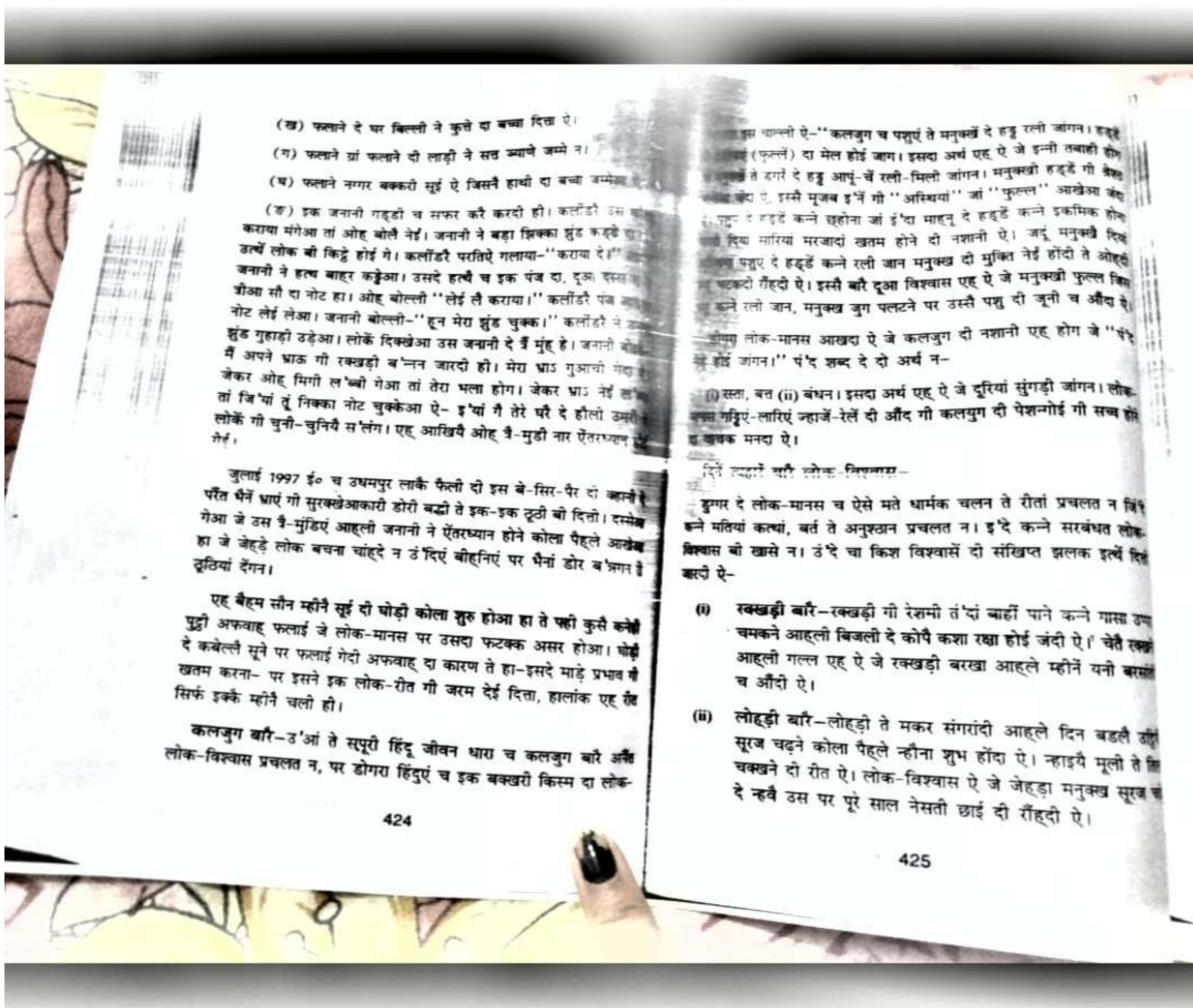
उच्च नोन जंदा ऐ तां परतोहै लोटे अरादि च यिट्ठी दलभस्ती दी नदीही
उच्च चबक्की देहै कुसे दूप घरे दे पन्हानू दा नां लेडये उसी हक्क मारिए
उच्च जेदा ऐ- "आई जा ?" अपने घरे दे जीए गी चुप रीहने दी हदेत
उच्च बांदी ऐ। लोक-विश्वास ऐ जे हक्क-मारे दा पन्हानू बोल्ली घरे तं
मार्द तं दे या उठी जंदा ऐ। इस नाह देने दी किरत हाप्ती-पदरे दिने गो तुहारी
उच्च दी।

लोक-विश्वास यम्ब सेही होइदा ऐ जे लोक-मानस किसी भलोकी कित्ते
दे जाती नकलीके या लाव मनदा ऐ। एह इक चाल्ली उसदे भोलेपन ते बेक्की
उच्च लोक किरता ते बैहम न।

लोक-पुन्य सरखंधी लोक-विश्वास-

जेहर कोई जनानी मूलके च मरी जा तां लोक-मानस दा विश्वास ऐ जे ओह
मरी जंदी ऐ। इस मरखंधे च होर विश्वास एह न-

- मूलके च मरी दी जनानी दे पैरे गी नेलिये फूकेआ जंदा ऐ। नेलने
दी क्रिया च उस दे पैरे गी कप्पडे कमे बैन्निये फूकेआ जंदा ऐ।
एह इसकारी कीता जंदा ऐ ए कोजे लोक-मानस दी मजता ए चे
सरकाली मरी दी जनानी दे पैर पुढे होई जंदे न ते ओह "पुढीरी"
बनी जंदी ऐ।
- उसी गां दो हद्दा कोला बाहर लेइए फूकेआ जंदा ऐ तां जे चहेत
बने पर ओह मुही अपने गां च नेई आनी बहै। जेकर गां कच्छ
कोई दरेआ होइए तां उसी दरेआ दे पार फूकेआ जंदा ऐ।
- चिहाली गो अगा लाने कोला पैहले उमरी चिहाली दे चमुखी सेती
सरैआं सुझी जंदी ऐ तां जे ओह चिहाली दी हदा थमां बाहर नेई
निकली आवै।
- इस चाल्ली दी सन्खारी दी जनानी दे फुल चुनिये घर नेई आने जंदे,
बत्के इ नेंगी बाहो-बाहर हरदार पुजाइयै गंगा च परवाहेआ जंदा ऐ।
एहदे बाद उसदी गति गिते "भ्यवा" (कुरुखेतर) ते "गयाजी"
जाइयै उसदी करनी कीती जंदी ऐ।

(x) ਫਲਾਨੇ ਦੇ ਘਰ ਕਿਲਸੀ ਨੇ ਕੁਝ ਦਾ ਬਚਾ ਦਿਤਾ ਹੈ।

(y) ਫਲਾਨੇ ਤੋਂ ਫਲਾਨੇ ਦੀ ਲਾਡੀ ਨੇ ਸਤ ਅਧਾਰੇ ਜ਼ਮੇ ਨ।

(z) ਫਲਾਨੇ ਨਗਰ ਬਕਕਰੀ ਸੂਬੇ ਦੇ ਜਿਸਨੈ ਹਾਥੀ ਦਾ ਬਚਾ ਕਮੰਜ਼ੂਹ ਕੀਤਾ ਹੈ।

(d) ਇਕ ਜਨਾਨੀ ਗਈਡੀ ਚ ਸਫਰ ਕੈਰੈ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕਲੰਡੈ ਤਸੇ ਕਰਾਧਾ ਮੌਜੂਦਾ ਤਾਂ ਆਹ ਕੋਈ ਨੈਂ। ਜਨਾਨੀ ਨੇ ਬਡਾ ਜਿਕਰਾ ਸੁਣ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਉਂ ਲੋਕ ਜੀ ਕਿਉਂ ਹੋਵੇਂ ਹੈ। ਕਲੰਡੈ ਪਤਿਆਂ ਗਲਾਧਾ—“ਕਹਾਧਾ ਹੈ।” ਜਨਾਨੀ ਨੇ ਹਲਕ ਕਾਹਰ ਕਿਉਂ ਆਵਾ। ਤਸੇ ਹਲਕੀ ਚ ਇਕ ਪੱਖ ਦਾ, ਟ੍ਰਾਂ ਵਸਤੂ ਪੱਖ ਜੀਆ ਸੀ ਦਾ ਨੋਟ ਹਾ। ਆਹ ਕੋਲਲੀ “ਲੇਈ ਲੈ ਕਹਾਧਾ।” ਕਲੰਡੈ ਪੱਖ ਜੀ ਨੋਟ ਲੇਈ ਲੇਅ। ਜਨਾਨੀ ਕੋਲਲੀ—“ਹਨ ਮੇਹ ਸੁਣੋ ਚੁਕਕ।” ਕਲੰਡੈ ਨੇ ਤਾਂ ਹੁੰਡ ਗੁਹਾਡੀ ਠੱਡੇਆ। ਲੋਕੋਂ ਵਿਕਿਤੇਆ ਤਸੇ ਜਨਾਨੀ ਦੇ ਵੈ ਸੁਣ੍ਹ ਹੈ। ਜਨਾਨੀ ਦੇ ਅਪਨੇ ਪ੍ਰਾਕ ਗੀ ਰਕਖਾਡੀ ਕੱਨ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਾਤ ਗੁਆਚੀ ਗੇਤੂ ਜੇਕਰ ਆਹ ਮਿਗੀ ਲੰਬੀ ਗੇਤੀ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਭਲਾ ਹੋਗ। ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਾਤ ਨੈਂ ਲੰਬੀ ਤਾਂ ਜਿਥੋਂ ਨਿਕਕਾ ਨੋਟ ਚੁਕਕੇਆ ਏ— ਇਧਾਂ ਗੇ ਤੇਰੇ ਘਰੈ ਦੇ ਹੌਲੀ ਤਸੇ ਲੋਕੋਂ ਗੀ ਚੁਨੀ-ਚੁਨੀ ਸੱਲਾਂ। ਏਹ ਆਖਿਵੈ ਆਹ ਵੈ—ਸੁਡੀ ਨਾਰ ਐਤਰਾਧਾਣ ਹੈ।

ਜੁਲਾਈ 1997 ਵੱਡੇ ਚ ਉਥਮਪੁਰ ਲਾਕੇ ਫੇਲੀ ਦੀ ਇਸ ਬੇ-ਸਿਰ-ਪੈਰ ਦੀ ਕਾਨ੍ਹੇ ਪੱਤ ਬੰਨੇ ਪ੍ਰਾਂ ਗੀ ਸੁਰਖਿਆਕਾਰੀ ਢੋਰੀ ਬਦੀ ਤੇ ਇਕ-ਇਕ ਟ੍ਰਾਂ ਕੀਤੀ ਗੀ ਦਿਤੀ। ਦਸੇਂ ਗੇਤੀ ਜੇ ਤਸੇ ਵੈ—ਸੁਡੀ ਆਹਲੀ ਜਨਾਨੀ ਨੇ ਏਤਰਾਧਾਣ ਹੋਨੇ ਕੋਲਾ ਪੈਹਲੇ ਆਹਲੀ ਹਾ ਜੇ ਜੇਹਡੇ ਲੋਕ ਬਚਨ ਚਾਂਦੇ ਨ ਤੇਂ ਦਿਏ ਬੀਹਨਿਏ ਪਰ ਪੈਨਾਂ ਢੋਰ ਕੁਝਾਂ ਹੈਂ।

ਏਹ ਵੈਹਮ ਸੈਨ ਸ਼ੋਨੈ ਸੂਬੇ ਦੀ ਥੋਡੀ ਕੋਲਾ ਸੁਰੂ ਹੋਆ ਹਾ ਤੇ ਪਹੀ ਕੁਝੇ ਕੋਨੇ ਪੁੱਡੀ ਅਫਕਾਹ ਫਲਾਈ ਜੇ ਲੋਕ-ਮਾਨਸ ਪਰ ਤਸਦਾ ਫਟਕ ਅਸਰ ਹੋਆ। ਥੋਡੀ ਦੇ ਕਬੈਲੀ ਸੂਨੇ ਪਰ ਫਲਾਈ ਗੇਤੀ ਅਫਕਾਹ ਦਾ ਕਾਰਣ ਤੇ ਹਾ—ਤਸੇ ਮਾਂਡੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੇ ਖਤਮ ਕਰਨਾ— ਪਰ ਇਸਨੇ ਇਕ ਲੋਕ-ਰੀਤ ਗੀ ਜਰਮ ਦੇਈ ਦਿਤਾ, ਹਾਲਾਂਕ ਏਹ ਰੇਂਦੀ ਸਿਰਫ਼ ਇਕੱਕੀ ਸ਼ੋਨੈ ਚਲੀ ਹੀ।

ਕਲਜੁਗ ਬਾਰੈ—ਤਾਂ ਤੇ ਸਪੂਰੀ ਹਿੰਦੂ ਜੀਵਨ ਧਾਰਾ ਚ ਕਲਜੁਗ ਬਾਰੈ ਜੈਂਲੋਕ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪ੍ਰਚਲਤ ਨ, ਪਰ ਢੋਗਾ ਹਿੰਦੁਏਂ ਚ ਇਕ ਬਕਖਰੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਲੋਕ-

ਜ਼ਮੀਨ ਚਾਲਣੀ ਏ—“ਕਲਜੁਗ ਚ ਪਸੂਏ ਤੇ ਮਨੁਕਵੇਂ ਦੇ ਹੜ੍ਹ ਰਲੀ ਜਾਂਗਨ। ਹੜ੍ਹ ਵੱਡੇ (ਫੁਲਾਂ) ਦਾ ਮੇਲ ਹੋਈ ਜਾਂਗ। ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਏਹ ਏ ਜੇ ਇੱਨ੍ਹੀ ਤਕਾਵੀ ਲੋਕ ਵੱਡੇ ਤੇ ਢਾਰੇ ਦੇ ਹੜ੍ਹ ਆਂਪ੍-ਚੌਂ ਰਲੀ ਮਿਲੀ ਜਾਂਗਨ। ਮਨੁਕਵੀ ਹੜ੍ਹਾਂ ਗੀ ਕੈਲੂ ਕੈਲੂ ਏ। ਇਸੀ ਮੁਜ਼ਲ ਇਨ੍ਹੋਂ ਗੀ “ਅਖਿਧਾਂ” ਜਾਂ “ਫੁਲਲ” ਆਖੇਗਾ ਜੈਂਲੋਕ। ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੜ੍ਹਾਂ ਕਾਨੇ ਲਹੋਨਾ ਜਾਂ ਇੰਦਾ ਮਾਹਨੂ ਦੇ ਹੜ੍ਹਾਂ ਕਾਨੇ ਇਕਮਿਕ ਹੋਣ ਦਿਖਾ ਸਹਿਯੋਗ ਮਰਜਾਦੀ ਖਤਮ ਹੋਨੇ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਏ। ਜਾਂ ਮਨੁਕਵੀ ਦਿਖਾ ਸਹੂਪ ਦੇ ਹੜ੍ਹਾਂ ਕਾਨੇ ਰਲੀ ਜਾਨ ਮਨੁਕਵੀ ਦੀ ਸੁਕਿਕ ਨੈਂਹੀ ਹੋਣੀ ਤੇ ਓਹਲੀ ਬਲਕਾਂ ਗੈਹਦੀ ਏ। ਇਸੀ ਬਾਰੈ ਟ੍ਰਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਏਹ ਏ ਜੇ ਮਨੁਕਵੀ ਫੁਲਲ ਕਿਸ ਕਾਨੇ ਰਲੀ ਜਾਨ, ਮਨੁਕਵੀ ਕੁਗ ਪਲਟਨੇ ਪਰ ਤਸੀਂ ਪਸ਼ੂ ਦੀ ਜੂਤੀ ਚ ਔਦ ਏ। ਜਾਂ ਲੋਕ-ਮਾਨਸ ਆਖਦਾ ਏ ਜੇ ਕਲਜੁਗ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਏਹ ਹੋਗ ਜੇ “ਲੰਡੇ ਹੋਈ ਜਾਂਗਨ।” ਪੰਦ ਜ਼ਬਦ ਦੇ ਦੀ ਅਰਥ ਨ—

(i) ਰਸਤ, ਕਤ (ii) ਬੰਧਨ। ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਏਹ ਏ ਜੇ ਦੂਰਿਆਂ ਸੁਂਗਾਡੀ ਜਾਂਗਨ। ਲੋਕ-ਮਾਨਸ ਗਿਡ੍ਰਿੰ-ਲਾਰਿੰ-ਜ਼ਹਾਂ-ਰੇਤੋਂ ਦੀ ਔਦ ਗੀ ਕਲਜੁਗ ਦੀ ਪੇਸ਼ਾਨੀਓਂ ਗੀ ਸਚ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਥਕ ਮਨਦਾ ਏ।

ਦ੍ਰਿੰਦ ਟ੍ਰਾਂਹਾਂ ਜੈਂਲੋਕ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ—

ਤੁਗਰ ਦੇ ਲੋਕ-ਮਾਨਸ ਚ ਏਥੇ ਮਹੇ ਧਾਰਮਕ ਚਲਨ ਤੇ ਰੀਤਾਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਨ ਕਿਵੇਂ ਹੋਣੇ ਮਹਿਧਾਂ ਕਲਾਂ, ਬੰਤ ਤੇ ਅਨੁਸਥਾਨ ਪ੍ਰਚਲਤ ਨ। ਇਦੇ ਕਾਨੇ ਸਰਬਾਂਧਤ ਲੋਕ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਚੀਜ਼ਾਂ ਖਾਂਦੇ ਨ। ਤੰਦੇ ਚਾ ਕਿਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸੇਂ ਦੀ ਸੰਖਿਅਤ ਝਲਕ ਇਥੋਂ ਦਿਖਾ ਕਾਰਨੀ ਏ—

(i) ਰਕਖਾਡੀ ਬਾਰੈ—ਰਕਖਾਡੀ ਗੀ ਰੇਸਾਮੀ ਤੋਂ ਵੈਂ ਬਾਹੀ ਪਾਨੇ ਕਾਨੇ ਗਸ਼ਾ ਤੁਹਾਨੀ ਚਮਕਾਨੇ ਆਹਲੀ ਕਿਤਲੀ ਦੇ ਕੋਪੈ ਕਥਾ ਰਕਾ ਹੋਈ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਚੇਤੀ ਰਕਖਾਡੀ ਆਹਲੀ ਗਲਾਂ ਏਹ ਏ ਜੇ ਰਕਖਾਡੀ ਬਕਖਾ ਆਹਲੇ ਸ਼ੀਨੇਂ ਧਨੀ ਕਾਰਨੀ ਚ ਔਦੀ ਏ।

(ii) ਲੋਹਡੀ ਬਾਰੈ—ਲੋਹਡੀ ਤੇ ਮਕਰ ਸੰਗਰਾਂਦੀ ਆਹਲੇ ਦਿਨ ਬਡਲੈ ਤੁਹਾਨੀ ਸੂਰਜ ਚਲਨੇ ਕੋਲਾ ਪੈਹਲੇ ਨਹੀਂ ਸੁਭ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਨਹਾਇੰ ਸੂਰਜੀ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਚਕਖਾਨੇ ਦੀ ਰੀਤ ਏ। ਲੋਕ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਏ ਜੇ ਜੇਹਡਾ ਮਨੁਕਵੀ ਸੂਬੇ ਦੇ ਨਵੀਂ ਤਸ ਪਰ ਪੂਰੇ ਸਾਲ ਨੇਸਤੀ ਛਾਈ ਦੀ ਰੀਹਦੀ ਏ।

"तुम यहां आया हो। तुम्हें
मैं कहने वाली हूँ कि तुम
मृत्युकरी होड़े गो बैठक
करने इच्छित होते
। जबूं मनुष्यकी दिल
नेहूं होंदी है वोहस्ती
मनुष्यकरी पुण्यानि किया
। जूँ च अधीय है।
एह होग वे "पूँ"
की जागन। सोह...
गोह गो सच्च होने

प्रचलत न विष
मरवंथत लोक-
लक इन्हें दिली

मैंने सच्च उपर
दी खेड़ी रक्षक्षे
मैं यहां बहाने

। बहाने हाँड़ी
कूँहे रेत्त
मैं सुख बढ़े

- (iii) मूरज वैहाण ने चरणों बरि—मूरदवानो पासी मूरज वे "पूँ" विष "जो" "विष" वी अवश्य है। वैहाण भी जीने वे "पूँ" विष मनेवा जंदा है। वैहाण लगाने वा होए जो उकाले वा तो की जीवन दा, नेहूं तो अवधी भ्रष्ट बने वा रीहादा।
- (iv) सोमवारी यम्मेझा—सोमवारी मम्मेझा कुसी वी जीने वा जीने वे प्रचलत ऐ जे कलजुग व सोमवारी मम्मेझा या जोगा नेहूं वा जीने वे रिसी-मुनी तरसदे हैं जे सोमवारी मम्मेझा जावै तो वे शेष करिए ते "दी मुक्ति होए। जबूं एह मतजुग व नेहूं जावै तो गिरावै शराप दिला वे जा तुं कलजुग व गी आमेझा—पर अबूं तो कुक्कु बही घट होग यानी लोक तुगी बदा घट मनान।
- (v) देआली बारि—लोक-विश्वास ऐ जे देआली आहाली गती है वे जोगनियां गासी च उड्डीदियां फिरदियां न। इस गती बारूं-टूं बहूं न। हैनां दूरे पर वार करदियां न। जेहडे लोक हैन-मैन के बहूं होर मैलर मिढ करना चाहहे न—ओह जो देआली आहाली जेहूं डट-नट करदे न। जोगनिये थमां बचाउ आहाली लोक वै ताहलियां घरे दे अंदर-बाहर टंगी लैदे न। जागते वे गोसीं व वै दिदे न। कुडियां सिरे पर उड़ासी लैदियां न। खड़े दिरं जूँते व वै वै दिया धाहलियां फसाइयां जंदियां न। लोक-विश्वास ऐ जे बाज, पड़कंडा ते सरोह दे पतरे च जांदू दे बाहाने गी मोहने ते खंडा करने वी शक्ति होंदी है।

तरकाल ते पीनी पासी 5 देआलियां हुंदियां न। मुक्त देआली कोल का रोप ऐहाने देआली शुरु होइ जंदी ऐ—यानी इत्यें देआली दे पंज दिन मने जैहूं। पंज-रोज देआली लगादे गी लोके पर एह बैहम सिर सोआप होइ जंदा है वे जांदूं-टूं करने आहाले भूत खुल्ले छोड़ी दिते न। इन्हे पंजों दिने व ओहुसी गी बी फगड़ी सकादे न। इस करी तरकालों पंजों गी मा-प्यो असने असो गी बाहर नेहूं निकलन दिदे। लोक पंज ध्याहै अपने घरे दे दरवाजे-बारीं, जहूं दे घरें च जो बने दे पतर अड़काहै दिदे न। हर संजां बने दे पतर टंते दे रकाज ऐ। देआली दे मुक्त ध्याहै ते होर बी इत्यात रक्खी जंदी ऐ।

426

देआली दो अद्दो-सतो नक्कामी लग गी तो जाती गई है। जाली लेहुने वाले अन्होंने भी दो लक्षणों बने वरा वे मालकान वर नेहूं जोहे तो भी तो अद्दी होने वा ठर होना ऐ। लोक-विश्वास ऐ जे विस वरा व वरा जाहली अद्दा व हाये। देआली दो लक्षणों बहार ठाठी जंदी ऐ।

देआली जा पैहाने अन-जोसतो औहौं ऐ जेहादे व लोक असे गरे अपने बाल-टीका लारोदरे न। लोक-विश्वास ऐ जे एहादे करने दिलो व बाल-बद्द जंदा ऐ।

जावेजा जंदा ऐ जे देआली दो गती बेहडा वी वैतर मिढ कोल व, मिढ शोह जंदा ऐ। देआली दो गती लोक घों दे बाहर नेहूं निकलने। घों ते गोहड़े दे अन्हाका हांसरे दो गलखोड़ी ते गलाएं व बी बने ते सलीह गो दुग्गन-उद्दमा रालेजकारी मनेजा जंदा ऐ।

देआली दा दिन दैन दैन आसौं वी मत्तवर्ण मनेजा जंदा ऐ। इस बारे प्रचलत लोक-बाल अनुसार देआली गती दो-तो जो बद्द हैनां बुंद बनाई अपनी-अपनी लांके ते ज्वै दी दूरे चालारे बंगले व तेपं बांदका न। इत्यें ज्वै बारा-बासी "लुंच" नां दे जनीर दो धाहड़ी लैदियां न। ओह जंगले अंदर कित दूर पर छड़ी जंदियां न। अपनी चूरी आहाले भोडे गो अपने कज रक्खी लैदियां। इक हैन तर्क पर चालिए सुआरी लैदो ऐ ते तर्कों पर बोहिए दुर्दे कज जंदी ऐ। इत्यें तर्क चूरी आहाले प्याले थमां ग्राह लैदा जंदा ऐ। इत्यो हर हैन इस किल वी दुरहंदी दे। कंदो पासी मुनेवे च आया ऐ ते तर्क दी एह सभी प्रकार नक्काम देआली आहाली गती जमलान व जंदियां न।

स्वे-मिले लोक-विश्वास-

- (i) रुबंे दे समें च बम्पू लाके च लोक दुँहै च पासी नेहूं हे घों। इस बारे विश्वास हा जे एहादा पाप राजे गो लगादा ऐ। इस गो मूरब उसदा राज डिग्गो पौदा ऐ।

1. सवारी अस्ती प्रचलत पराना लब्द-धाहड़ी।
2. लर्व खोते जेहडा जानवर आखेजा जंदी ऐ। इस दिलां वै पुरिया वे चौदो तत कुही हुई ऐ। इसदै तै खुर होंदे न।

- (ii) ਜਿਸ ਦਿਨ ਸੁਰਖ-ਬੀਹੁ ਜਾਂ ਚੰਦ-ਬੀਹੁ ਲਈ ਤਾ 101 ਵਾਟੇ ਅਥਵਾ ਦਾ ਯਾਪ ਕਾਰਿਏ, ਅਫ਼ਨੇ ਗੁਰ-ਪੀਰ ਤੇ ਮਹਾਕਾਲੀ ਬਾਹਵੇ ਆਖੀਆ ਭੀ ਟੋਕਨਾ ਤੇ ਕੱਜਕੇ ਗੀ ਸ਼ਰੀਰੀ ਬੰਡੀ ਦੇਣੀ। ਏਸਾ ਕਰਨੇ ਕਾਰੇ ਪ੍ਰੀਤ ਪਾਪ ਤੇ ਦੋਜ ਦੂਰ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- (iii) ਲੋਕ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਐ ਜੇ ਜੇਕਰ ਕੁਸੈ ਦੇ ਸਾਮ੍ਰਾਜੀ ਸਧ ਤਠੀਆਂ ਆਵੇ ਵੱਡੇ ਦੇ ਮਗਰ ਸਾਧ ਲਈ ਤਾਂ ਚੰਹੇਰਾਂ ਹਾਥੀ ਚ ਲੇਇਆ ਜੰਦਾ ਹੈ ਮਹਾਯਾ, ਘਰਤੀ ਚ ਛਾਪ੍ਹੇ। ਏਹ ਆਖਿਧੀ ਤਸ ਪਰ ਚੰਗੇਰ ਸੂਟੀ ਦਿੱਤੀ ਲੋਕ-ਮਾਨਸ ਮਨਦਾ ਐ ਜੇ ਏਹ ਕਰਨੇ ਕਾਨੇ ਸਧ ਦਾ ਰੋਹ ਪਟੀ ਕੇ ਆਹ ਕਾਪਸ ਭੀਡੀ ਜੰਦਾ ਹੈ।
- (iv) ਪੱਥਕਾਂਡੇ ਦੀ ਦਾਰਨ ਲਗਾਤਾਰ 40 ਦਿਨ ਕਰਨੇ ਕਾਰੇ ਲੋਕ-ਸਿਫ਼ਿ ਹੋਈ ਹੈ।

ਲੋਕੋਂ ਸੇ ਸਿੰਢੇ-ਸੂਧ ਮਨੋਂ ਚ ਕੋਈ ਕਿਸਮੋਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸੋਂ ਤੇ ਕੋਹਡਰੇ ਦੀ ਹੋਂਦ ਇਕੱਠੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕੁਸੈ ਨੇ ਲਈ ਯਾਤ੍ਰਾ ਪਰ ਜਾਨਾ ਹੋਏ, ਕੋਈ ਪਥੁ ਆਦਿ ਯਾਹੀਂ ਥਰ ਆਨਨਾ ਹੋਏ ਤਾਂ ਕੀ ਮਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸੋਂ ਤੇ ਕੋਹਡਰੇ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਨਾਲੜੀ ਦੀਆਂ ਯੋਗਦਾਨ ਦਿੱਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੋਰ ਵਿਰਦਾਤ ਨਾਲ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤਾਰੇ ਤੇ ਗੈਹੋਂ-ਨਖਰਤਰੋਂ ਆਦਿ ਕਾਰੇ ਕੀ ਜੁਢੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਲੋਕ-ਚਿਕਿਤਸਾ ਸੁਰਖਾਂਧੀ ਬੀਹੁਮ—

ਲੋਕ-ਵਿਸ਼ਵਾਸੋਂ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਹਿਸਤਾ ਐ “ਲੋਕ-ਚਿਕਿਤਸਾ” ਜੇਹਦੇ ਚ ਲੋਕ ਰੋਗੋਂ ਗੀ ਮੈਤਰ-ਤੈਤਰ ਜਾਂ ਟੂਨੇ-ਟੋਟਕੇਂ ਕਾਰੇ ਟੀਕ ਕਰਨੇ ਦਾ ਤਟ-ਨਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਖੀਂ ਦੇ ਦੌਰ ਇਹ ਕੀ ਜਿਸਲੈ ਕੁਸੈ ਰੋਗੀ ਦਾ ਲਾਵ ਮੈਤਰੋਂ ਕਾਰੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਏਹ ਗਲ਼ਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਹੋਂਦਿਆਂ ਨ—

1. ਜੇ ਤਾਂਨੋਂ ਲੋਕੋਂ ਚ ਵਿਜਾਨਕ ਸੂਝ ਨੇਈ ਬਚੀ ਦੀ।
2. ਲੋਕ ਅੜੋਂ ਪਰਾਨੀ ਬੇ-ਸਿਰ-ਪੈਰ ਦਿੱਧੇ ਰੁਦਿੱਧੇ ਚ ਪਲਚੇ ਦੇ ਨ।
3. ਜਾਂ ਏਹ ਜੇ ਤਸ ਲਾਕੇ ਚ ਤਾਂਨੋਂ ਲੋਕੋਂ ਆਸੀਂ ਡਾਕਟਰੀ ਸੁਵਧਾਂ ਨੇਈ ਮੁੜੀ ਦਿਇਆ।

1. ਅਫ਼ਨੀ ਰੁਦਵੀ ਚ ਚੂਹੇ ਛਾਹ ਕਿਛੀ ਗੇਦੀ ਮਿਟੀ ਦਿਥਾਂ ਨਿਕਿਤਾਂ-ਨਿਕਿਤਾਂ ਫੀਮਾਂ।

ਚਗਾਲ, ਬੀਹੁਮੈ ਦੇ ਕਸ ਚੀਨੇ ਦੀ ਏਹ ਬੇਕਸੀ ਸਿਰਫ਼ ਧਾਂਧ ਤਾਂਕ ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬੀਹੁਰੋਂ ਚ ਕੀ ਪੱਧੇ-ਲਿਖੇ ਲੋਕੋਂ ਦਾ ਇਕ ਬਿਛਾ ਹਿਸਤਾ ਮੈਲੀ ਵੈਤਰਿਏ ਦੇ ਕਸ ਪੀਂਦਾ ਨਕਾਰੀ ਭੀਡੀ ਜੀਦਾ ਹੈ। ਓਪਰਾ ਲਾਵ ਕਰਨੇ ਅਗੇ ਅਗੇ ਹੋਈ ਦੀ ਪੀਂਦਾ ਇਸ ਮੈਲਰ ਕਾਨੇ ਕੀਹਲਦੇ ਦਿਕਖੇਆ—

“ਕਾਲ ਦੇਸ, ਕਮਕਣੇਆ ਦੇਵੀ,
ਕਾਲਾ ਕੀਡਾ, ਕੀਕਰ ਕਾਲਾ।
ਕੀਡੀ ਦੰਦ ਚੰਗੀ,
ਮਾਰਾਂ ਪੂਕ, ਕੀਡਾ ਕਿਚ ਮੈਰੀ।
ਚਾਪ-ਚਪੀਨੀ ਦਾ ਕੀਡਾ।
ਗੁਢ ਗਲੇ ਦਾ ਕੀਡਾ।
ਤੰਡੇ ਪਾਨੀ ਦਾ ਕੀਡਾ,
ਫੁਰੇ ਮੇਰਾ ਕਾਚਾ ਫੁਰੇ—
ਲੂਨਾ ਚਮੈਰੀ ਦੇ ਕੁੰਡ ਪੱਧੇ।”

(ii) ਥਰ ਦੇ ਕੁਸੈ ਬਚਾਰ ਗੀ ਦਾਨੇ ਤਗਨੇ ਪਰ ਲੋਕ ਮਾਨਸਰ ਦੇਵਤੇ ਅਗੇ ਏਥੇ ਦੇਨੇ ਦੀ ਸੁਕਖਨ ਕਾਰੇ ਨ ਤੇ ਇਕ ਗੁਨ ਕਾਲੇ ਮਰੰ ਚਾਢਨੇ ਦੀ ਕਿਵੇਂ ਕਾਰੇ ਨ। ਲੋਕ-ਅਧਾਰ ਏਹ ਏ ਜੇ ਜਾਂਦੂ ਮਨੁਕਤ ਠੀਕ ਹੋਈ ਜਾਂ ਤਾਂ ਏਥੇ ਦੇ ਬਚਾਏ ਸਿਰਫ਼ ਕਾਲੀ ਮਰੰ ਦੇ 40 ਦਾਨੇ ਚਾਢੇ ਜਾਂਦੇ ਨ।

(iii) ਜਿਸ ਬਾਣੇ ਦੇ ਸਿਰੇ ਪਰ ਫੋਡੇ ਹੋਈ ਜਾਨ ਤਸੀ ਰਾਤੀ ਤਾਰੇ ਨਿਕਲਨੇ। ਅਕੈਂ ਦੇ ਬੂਹਟੇ ਹੇਠ ਨੁਹਾਲੇਆ ਜੰਦਾ ਹੈ। ਥਰ ਪਰਤੋਂਦੀ ਬਾਰੀ ਮਾਂ ਅਥੇ ਸਮੇਤ ਕੁਸੈ ਬੂਹਟੇ ਦੀ ਪਰਦਕਖਨ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਏਹਦਾ ਏਹ ਤਵੇਂ ਹੁੰਦਾ ਚੇ ਬਚੇ ਪਰ ਮੰਦੇ ਕੁਝੀ ਛਾਡਾ ਬੂਹਟੇ ਪਰ ਜਾਈ ਪਵੈ। ਪਰ ਪਰਤੋਂਦੀ ਬਾਰੀ ਸਿਮੁਡਿਏ ਨੇਈ ਦਿਕਖੇਆ ਜੰਦਾ।

(iv) ਜੇਕਰ ਕੁਸੈ ਦੇ ਕਾਨੇ ਚ ਕੀਡੀ ਬੰਡੀ ਜਾਂ ਤਾਂ ਤਸਦੇ ਕਾਨਾ ਚ ਏਸੀ ਜਨ ਦਾ ਤੁਦ ਪੁਆਧਾ ਜੰਦਾ ਏ ਜਿਨ ਮੁਡਾ ਜਮ੍ਹੇ ਦਾ ਹੋਏ।

ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ ਜੰਦਾ ਹੈ ਜੇ ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਕੀਡੀ ਮਰਿਏ ਬਾਹਰ ਆਈ ਜੰਦੀ ਹੈ। ਜਨਾਨੀ ਦੇ ਕੁਚਲਦੇ ਕੀਡੀ ਹੋਏ ਤਸਦਾ ਤੁਦ ਅਸਰ ਨੇਈ ਕਰਦਾ-ਏਸਾ ਲੋਕ-ਬੇਦ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੈ।

बैहम-विद्या राहें कीती जाने आहलियां कारिया, तरक्कि ते प्रधार
नेहैं लैंटियां- इंडे च अ'न्ना-अनुकरण ते जाहू दी शक्ति पा आ
करदी ऐ।

- (i) लोक-विश्वास जां बैहम विज्ञान दे बदल नेहै हैन, नो नो
लोक-विश्वासें वारै इस संखिप्त चर्चा दे बाहू अस आणी यावळे
- (ii) बैहमें च जीने आहला समाज पछेतपा रेहो केय ऐ।
- (iii) असें लोकें जेकर गुरुबत विच्छा निकलना ऐ कोने जीवन नो
ते सुखी बनाना ऐ तां बे-सिर -पर दे बैहमें दे जात यावळे
पौगा।
- (iv) जिंदगी दिएं सचाइएं ते ललकारै गी कृष्ण करिए नी समाज
करदा ऐ नां के बैहमें दी नेही रुद्धें च अपनी मुख्कलें दा इव
करिए।

Unit 4 (DSE)

ਡੋਗਰ ਲੋਕ-ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਚ ਲੋਕ-ਵਿਸ਼ਵਾਸੇਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ

□ ਡਾ ਓਮ ਗੋਪਨੀ

ਡੋਗਰ ਸਮਾਜ ਚ ਲੋਕ-ਵਿਸ਼ਵਾਸੇਂ ਦੀ ਭਰਮਾਲੀ-

ਡੋਗਰ ਲਾਕਾ ਪਹਾਨੇ ਲੋਕ-ਵਿਸ਼ਵਾਸੇਂ ਦਾ ਲਾਕਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਾਕੇ ਚ ਲੋਕ-ਵਿਸ਼ਵਾਸੇਂ ਦੀ ਭਰਮਾਲੀ ਦਾ ਇਕ ਕਾਰਣ ਹੈ ਜੋ ਫਲ੍ਗੁਂ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਰਤ ਦਿੱਤੇ ਮੁੱਲ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀਂ ਕੋਲਾ ਕਟੋਈ ਦੀ ਰੇਹੀ ਹੈ। ਡੁਗਰ ਦੇ ਗ੍ਰਾਂ-ਥਾਹੋਂ, ਕੱਢਿਧੋਂ-ਥਾਰੋਂ ਚ ਜੌਨੇ ਜਾਨੇ ਦੇ ਰਸ਼ੇ ਦੁਰਗਮ ਹੈ। ਇਸੀ ਕਾਰੀ ਨਿਮਿਤੀ ਹਵਾਏਂ ਤੇ ਫੂਝਾਏਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀਂ ਕਾਨੇ ਪੇਖੇ ਜੋਲ ਬਡਾ ਘਣ੍ਹ ਜਾਂ ਸਫ਼ਲ ਰੇਹਾ। ਪਿਛਲੀ ਤੱਕ ਸਦਿਏਂ ਚ ਡੋਗਰ ਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲੋਕੋਂ ਦੀ ਆਂਡੀ-ਗੁਆਂਡੀ ਰਾਨੀਂ ਚ ਅੰਨੇ-ਜਾਨੇ ਦੀ ਪ੍ਰਵੱਤਿ ਬਧੀ। ਸਦਿਧਾਂ ਪੈਹਨੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪਾਡੀ ਲੋਕ ਤੇ ਕੱਢਿਧਾਂ ਦੇ ਕੀ ਯੋਹੇ ਕਲੱਸੀਅਰ ਚ ਫੈਜ਼ ਦੀ ਨੈਕਨੀ ਕਰਨ ਵੱਡੀ ਹੈ। ਏਸੇ ਹਵਾਲੇ ਸਾਡੀ ਲੋਕ-ਕਾਰਾਂ ਚ ਮਿਲਦੇ ਨ। ਪਰ, ਤਤ੍ਵੇਂ ਇਸ਼ਲਾਮ ਦੀ ਅੰਦ ਦੇ ਬਹੁਕਾਨੀ ਕਾਰੀ ਨਿਕਲੇ ਏਹ ਮੇਲ-ਮਲਾਪ ਘਟੀ ਗੇਆ। ਹੁਨ ਤਤ੍ਵੇਂ ਲੋਕ ਸਿਰਫ ਧਰਮ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀਂ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋ। ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਦੇ ਲੋਕੋਂ ਦੀ ਗਿਨਤਾਰੀ ਖਾਸੀ ਮੁਸ਼ਤੀ ਹੈ। ਫ਼ਲੋ ਪੰਚਾਬ ਚ ਨਿਕਕੇ-ਮੁਹੂਰੇ ਮੇਹਨਤ ਦੇ ਕਮਮ ਕਰਨੇ ਗੀ ਜਾਨ ਲਗੇ। ਤੱਤੇ ਅੰਨੇ ਜਾਨੇ ਕਾਨੇ ਥੋਡਾ-ਕ ਲੈਨ-ਦੇਨ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਆ-ਭਾਸਾ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸ਼ਤਰ ਪਾਰ। ਬੇਦ ਵੱਡੀ ਜੇ ਚਾਰ-ਚਕਰਾਂ ਲਾਗੀ ਦਿੱਧੇ ਭੀਂਦੇ ਦਿੱਧੇ ਥਾਂਡੇ ਸਾਈ ਥਾਂਡੇ ਬੈਠੇ ਦੇ ਬੈਠੇ ਵੈਹਮੇਂ ਗੀ ਮਟਾਈ ਸਕੇ। ਅਪਨੇ ਰਾਵਾਤੀ ਵੈਹਮੇਂ ਚ ਡੋਗਰਾ ਸਮਾਜ 1947 ਵੱਡੇ ਲੱਗ ਤੇ ਪੂਰੀ ਚਾਲਲੀ ਗਲਤਾਨ ਰੇਹਾ। ਪਰ ਬਾਹਰ ਦਾ ਅੰਨੇ ਆਹਲੇ ਪਨਾਹਿਗਿਰੇ ਪੂਰੀ ਚਾਲਲੀ ਵੈਹਮੇਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਐ-ਸਨ ਸਜ਼ਾਲੀ ਦੇ ਬਾਅਦ ਤੁਭਰੀ ਦਿੱਧੇ ਬਕਾਸ ਦਿੱਧੇ ਸੰਭਾਵਨਾਏਂ ਦਾ ਫੈਲਾ ਚੁਕਿਏ ਅਪਨਾ ਬਕਾਸ ਨਿਸ਼ਚਤ ਕੀਤਾ। ਅਸ ਅਪਨੇ ਗੈ ਵੈਹਮੇਂ ਤੇ ਅੰਤੇ-ਵਿਸ਼ਵਾਸੇਂ ਦਿੱਧੇ ਕਿਲੋਬੰਦਿਏਂ ਚ ਕੈਂਦ ਹੋਇਏ ਰੇਹੀ ਗੇਦੇ ਹੋ। ਡੋਗਰਾ ਸਮਾਜ ਵੈਹਮੇਂ ਦਿੱਧੇ ਅਛੁਕਵਦਿਏਂ ਮੂਜਬ ਬਕਤ ਦੀ ਨਕਾਰ ਨੇਵੀਂ ਪਨਛਾਨੀ ਸਕੇਆ। ਏਹ ਗਲਤ ਪ੍ਰੇਰਨ ਕਾਨੇ ਆਖੀ ਜਾਈ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇ ਅਨਸ਼ਵ ਵੈਹਮੇਂ ਦੀ ਕੰਧ ਸਾਡੇ ਸਮਵਰ ਬਕਾਸ ਚ ਮੇਂਸ਼ਾਂ ਇਕ ਰਕੌਟ ਬਨੀ ਦੀ ਰੇਹੀ ਹੈ। ਡੋਗਰ ਜਦੂ ਵੈਹਮੇਂ ਗੀ ਅਪਨੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ

412

ਵਰ ਸੰਨਾ ਲਾਡੀ ਦੇਗਨ ਅਨ੍ਤੁ ਆਹ ਇਕ ਆਦਿਨ ਤੇ ਪੇਰਕ ਸੰਮੱਲਿ ਹੈ।
ਜਾਨੀ ਆਏ ਆਂ ਜੇ ਅੜ ਕੀ ਡੋਗਰਾ ਸਮਾਜ ਚ ਬੈਹਮਕਾਦ ਮਜ਼ਹੂਰ ਹੈ।
ਅਤੇ ਏਹ ਦੱਕ ਸਾਰੇ ਪਾਰ ਮੁਕੂਤ ਲਾਭਦਾ ਹੈ।

(i) ਨਾਗਰੇ-ਕਸ਼ਬੇ ਚ

(ii) ਗ੍ਰਾਂ ਥਾਹੋਂ ਚ

ਨਾਗਰੇ-ਕਸ਼ਬੇ ਚ ਮਨੁਸ਼ਵੀ ਦੀ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨ ਪਹਾਨੇ ਵੈਹਮੇਂ ਗੀ ਪਿਛੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਨਾਗਰੇ ਸਮਾਜ ਕੀ ਅੰਨੇ ਪੂਰੀ ਚਾਲਲੀ ਵੈਹਮ-ਮੁੱਲ ਸਮਝੇ। ਕਾਵ ਇਥੋਂ ਪੁਗਨੇ ਵੈਹਮੇਂ ਦੇ ਕਾਨ੍ਹੋ-ਕਾਨ੍ਹੀ ਨਮੋਂ-ਨਮੋਂ ਵੈਹਮ ਕੀ ਅੰਸ਼ੇ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਿੱਤੇ ਆਸਟੈਂਸੀ ਤੁਸ ਕਾਨ੍ਹੁ ਨਾਗਰੇ ਦਿੱਧੇ ਗਲਿਏ-ਬਜਾਰੋਂ ਚਾ ਗੁਜਰੀ ਤੋਂ ਕਿ ਕਾਲੇ ਥੋੜੇ ਥਾਨੇ ਚ ਪਰੋਏ ਦੇ "ਨਜਰਕੁਹ" ਹਰ ਹਫ਼ੂਦੀ ਦੇ ਕਾਲੇ ਥੋੜੇ ਥਾਨੇ ਦੇ ਲਾਕੀ ਜਾਂਗਨ। ਜਦੂ ਥਮਾਂ ਜਾਨ੍ਹੁ ਦਿਧਾਂ ਗਲਿਯਾਂ ਕੀ ਬਜਾਰ ਕਹੀ ਰੱਖੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਿੱਤੇ 10½ ਕੋਲਾ 11½ ਬਚੇ ਕੁਸੇ ਕੀ ਗ 'ਲੀ ਬਜਾਰ ਚਾ ਨਿਕਲੇ। ਗੁਣੀ ਚ ਗਾਲ-ਧੂਫ ਧੂਖਵਦੇ ਲਾਕਗਨ। ਗਲਿਏਂ ਤੇ ਬਜਾਰੋਂ ਦੇ ਬਾਤਾਵਰਣ ਚ ਫੁੱਕੇ ਕੁਝੇ ਕਾਲੇ ਤੇ ਗੁਗਲੀ ਦੀ ਰੀਸ ਦਮ ਥੋਟਦੀ ਸੇਹੀ ਹੋਂਦੀ ਹੈ। ਧੂਫ ਬਖਾਨ ਲੈਂਡੋਬਦੇ ਨ ਜੇ ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਕਾਨੇ ਕਾਨੇ ਤੱਤੀ ਹਫ਼ੂਦੀ ਪਰ ਮਤੇ ਗਾਹਕ ਅੰਦ ਨ। ਹੈਂਡੀ ਵੈਹਮ ਹੈ।

ਕਾਵਰਾਲ, ਗ੍ਰਾਂ ਚ ਨਾਗਰੇ ਦੇ ਮਕਾਬਲੇ ਵੈਹਮ ਮਤੇ ਜਾਦਾ ਮਜ਼ਹੂਦ ਨ। ਹਾਲਾਂਕ ਗ੍ਰਾਂ ਕਸ਼ਬੇ ਚ ਸ਼ਿਕਾ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾਨੇ ਤਕਸ਼ੀਲ ਲੋਕ ਕੀ ਸਾਮਨੇ ਆਏ ਨ-ਪਰ ਤੱਤੇ ਅੰਨੇ ਬੈਗ ਸਾਥਨੇ ਦੇ ਵੈਹਮੇਂ ਦੇ ਜਾਲੇ ਗੀ ਇਕਲੇ ਫੱਡਾਂ ਪਾਨਾ ਬਡਾ ਮੁਕਲਾਦ ਹੈ। ਗ੍ਰਾਂ ਕਸ਼ਬੇ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸ਼ਤਰ ਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਆਇਆ ਹੈ। ਵਿਜਲੀ ਕਾਨੇ ਟੀਂਡੀ ਕੀ ਪੁੱਜਾ ਹੈ, ਵੈਹਮੇਂ ਦੀ ਭਰਮਾਲੀ ਅੜ ਕੀ ਗ੍ਰਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ-ਦੱਸਨ ਕਰੀ ਦੀ ਹੈ।

ਲੋਕ-ਵਿਸ਼ਵਾਸੇਂ ਦੀ ਮਤੇਆਈ ਦਾ ਸਿਦਾ ਅਰਥ ਏਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਜੇ-

- ਡੋਗਰਾ-ਸਮਾਜ ਅੰਜ ਕੀ ਪੁਰਾਨੀ ਸਦਿਏਂ ਦੇ ਥਰੇ ਚ ਜੀਆ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- ਡੋਗਰਾ-ਸਮਾਜ ਇਕ ਪੁਰਾਨਾ ਸਮਾਜ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਿਧਾਂ ਅਤੇ ਸਦਿਧਾਂ ਪਿਛੇ ਦੇ ਅੰਨੀਤ ਚ ਨ।

413